

Van Heemskerck brengt landgoed weer tot bloei

Nadat Joan Henry van Heemskerck op 2 november 1719 via een veiling Landgoed Keukenhof had gekocht, brak een nieuwe tijd aan voor het landgoed.

Van Heemskerck breidde het landgoed in de loop der jaren flink uit. In 1722 bijvoorbeeld kocht hij onder andere voor welgeteld 675 gulden het zogeheten Otterbos. Dit perceel was gelegen aan de Trekvaart en grensde aan buitenplaats Grotenhof. In 1725 kwam daar nog het noordelijk deel van de Lageveense polder bij. Dit is het gebied dat aan de Stationsweg ligt tussen het huidige Jagershuis en 't Lammetje Groen. Maar ook aan de Delfweg kocht Van Heemskerck van Adriana van Codde voor 1.200 gulden de nodige percelen die gelegen waren langs de Delfweg tot de Trekvaart, met uitzondering van De Laagte. Op 20 maart 1726 kocht Van Heemskerck van Warbout Vreeburg voor het bedrag van 1.100 gulden de boerderij aan de Delfweg, grenzend aan het domein van het landgoed. Het Landgoed Keukenhof groeide daarbij uit tot een grote buitenplaats, die qua grootte nog slechts overtroffen werd door buitenplaats Meerenburgh. Alleen

al om die reden is Van Heemskerck van grote betekenis geweest voor Landgoed Keukenhof.

Van Heemskerck heeft ook de nodige verbeteringen aangebracht, al waren deze in hoofdzaak op de tuin gericht. Ook buiten het landgoed zelf droeg hij zijn steentje aan verbeteringen bij. Zo was bijvoorbeeld de Heereweg in die jaren dankzij de karrensporen en kuilen vrijwel onbegaanbaar. De gegoede lui hadden daar overigens niet zo'n probleem mee, want die togen per boot van en naar Lisse. Toch besloten ze in de buidel te tasten. Zo schonk de Heer Jan van Six, eigenaar van Elsbroek in Hillegom, aan het ambacht Lisse het bedrag van dertig gulden. Van Heemskerck op zijn beurt verklaarde dat hij altijd wel van plan is geweest om bij te dragen aan het maken van een straatweg in Lisse, alhoewel die hemzelf van weinig tot generlei waarde zou zijn.

Van Heemskerck heeft enorm veel voor het landgoed betekend. Mede door zijn inspanningen bleek de waarde

Foto boven: de poort naar het huis Keukenhof, gravure, 1732

van het huis te zijn gestegen. Maar zoals eerder gezegd: veel verbeteringen waren vooral op de tuin gericht. Onder andere door het plaatsen van een grote hoeveelheid beelden. De tuin bleek daar echter te klein voor en Van Heemskerck besloot 'De Plantagie' te vergroten. De Loosterweg zou daarvoor verlegd moeten worden. Een zaak die veel tegenstanders en de gerechtelijke macht op de been bracht omdat Van Heemskerck al was begonnen met de operatie. Uiteindelijk heeft hij wat toezeggingen moeten doen over het gebruik van de paden door omwonenden. Maar hij krijgt uiteindelijk wel zijn zin en de 'Nieuwe Plantagie' kan worden uitgebreid. De Franse tuin met prachtige beelden kon een feit worden. Maar de eigenaar van Keukenhof had het wel vaker met overheden aan de stok. Zoals in 1725 toen hij overhoop lag met Rijnland, omdat hij zonder toestemming een schutting langs de Veenweg (nu Stationsweg) had geplaatst. Een bekeuring van tien gulden was het gevolg. Daarna plantte hij, ook nu weer zonder toestemming, 230 bomen langs de weg. Dat was verboden. Opnieuw tien euro boete dus. Dat de wegen slechts noodwegen waren, waarover Rijnland geen zeggenschap had, werd door Rijnland onder aanvoering van de nodige bewijzen ontkend. Hoe dan ook: het draaide uit op een gang naar de rechter in 1730. Uiteindelijk werden de partijen het met elkaar eens, maar die afloop heeft Van Heemskerck niet meer mogen beleven omdat hij toen al was overleden.

Als Van Heemskerck op 26 februari 1730 overlijdt laat hij zijn vrouw Anna Petronella met twee jonge kinderen achter. De oudste, Willem, zou na tweemaal gehuwd te zijn geweest in 1784 kinderloos overlijden waarmee het geslacht Graven van Heemskerck is uitgestorven. Zijn zus huwde met Mr. Franco Pauw uit Delft. Omdat echter testamentair was bepaald dat de langstlevende boedelhouder zou zijn, bleef weduwe Anna van Heemskerck na de dood van haar man Joan Henry eigenaresse van Keukenhof. In oktober 1746 verkoopt zij de complete inboedel van het Landgoed Keukenhof. De opstallen en percelen komen dan voor het bedrag van 13.200 gulden in handen van dr. Willem Röell.

Tekst Arie in 't Veld

Nederland en de slavernij

Het Nederlandse geslacht Röell is bekend en vermaard. De uit Duitsland afkomstige theoloog Herman kan gezien worden als de stamvader van de Nederlandse tak. Zijn zoon Willem, de patholoog anatoom van het schilderij van Cornelis Troost is gedurende 20 jaar eigenaar geweest van Keukenhof.

Diens zoon Nicolaas Willem bouwt het familievermogen verder uit en wordt o.a. heer van de Ridderhofstede Drakenburg bij Baarn. Diens zoon Willem Frederik (geboren in 1776) werd de grote staatsman en was met verschillende ministerschappen van grote betekenis voor Nederland. Daarna volgen nog een groot aantal nazaten, die stuk voor stuk veel voor het land hebben betekend. De naam Röell staat voor aristocratie, degelijkheid en onkreukbaarheid. Dat is wel eens anders geweest....

De 'Keukenhof-Röell'

Willem Röell begon op zijn achttiende met een studie medicijnen in zijn geboorteplaats Franeker. Hij promoveerde vier jaar later in Leiden bij de bekende Herman Boerhaave (arts, botanicus, scheikundige en humanist). Röells carrière ging voorspoedig van start; in 1728 werd hij assistent van de stouder professor Frederik Ruysch en na zijn overlijden in 1731 nam Röell enkele taken van hem over. Zodoende werd hij hoogleraar in de anatomie, 'stadvroeddoctor', docent van vroedvrouwen, 'doctor van 't Gerecht' (een soort patholoog-anatoom) en praelector ontleed- en heelkunde van het Amsterdamse chirurg-

Men is voornemens tegen het laatst van de maand Augusty 1768 publiek te verkoopen de HOFSTEDE KEUKENHOF, gelegen tusschen het Dorp Lisse en de Leydse Trekvaart, met deszelfs aanzienlyke Huyzigen, Plantagien, Boffchen, Landeryen, Duinen en 17000 Boeren Wooningen, te zamen groot omtrent een honderd en twaalf Morgen; zullende de dag der Verkooping nader bekend gemaakt worden: inruischen nader onderrigting by de Makelaars *B. Stenberg, C. van Eelen, D. G. Røner* en *D. Koffer* te Amsterdam.

Te AMSTERDAM by SELSCHAP op 't Rokkin by de Beurs; en HUART op 't Rokkin by de Valburg, is gedrukt en te bekomen: EGOPMANS- en WINKELIERS- MEMORIE-BOEKJE, voor de maand July 1768; dit Zakboekje is op Schryf-Papier, in 8vo. gedrukt, op elke Bladzijde een dagmaerlynen voor Gl., St. en Penn., en is dienstig voor *Kooplieden, Makelaars, Bankers, Winkeliers*, en alle de geene die daagslyks eenige Uitgaaven, Verichotten; Commissien of andere Memorien hebben op te tekenen: à 3 St.

Het MIDDEL, uitgevoorden door een beroemd Medicus te Hamburg, tegens alle Ziekten, die uit Verstoppinge en uit een taay lymig Dymig Bloed voortkomen, als zalks terfond geneezende, ook alle Jigtige, Podagreufe, Seorbutike Pynen, Kramp en Zenuwtrekkingen, Lamtheeden, Beroerdheeden, neemende weg alle puistagige Uitflag, verouderde Zweeren, zynde een edel Medicyn in de kwaade Geestelheid des Vroenwen: à 14 St. Te Amst. by *A. Bakker* in de Pylloeg, *Rou. Hutte, Delft Koch, Midd. Moorhamp*, en *Uit. Bifeling*.

Leydse Courant van 1 juli 1768: Röell wil Landgoed Keukenhof verkopen en plaatst een advertentie.

gijns-gilde. Een jaar later kreeg hij nóg een taak, namelijk die van VOC-arts. Al deze extra aanstellingen betekenden extra inkomsten.

Bij de aanstelling als praelector was het gebruikelijk samen met de zgn. overliden van het gilde geportretteerd te worden. Röell wachtte echter niet tot zijn officiële aanstelling en liet zich drie jaar voordat Ruysch zou overlijden al portretteren. De gerenommeerde schilder Cornelis Troost legde zodoende in 1728 de eerste openbare anatomische les van Röell vast. Opmerkelijk is bovendien dat zijn eerste openbare verschijning pas in 1729 staat vermeld in het Anatomieboek van het chirurgijns-gilde.

Hij trouwt met een rijke patriciërdochter en was in staat een huis aan de Keizersgracht te kopen voor f 54.000. Hij kocht Keukenhof in 1746 voor een bedrag van f 13.000. Wat hij voor de twee grote plantages in Berbice betaalde is niet bekend. Maar dat hij in korte tijd zeer vermogend is geworden lijkt geen twijfel.

Amsterdam

Zijn Amsterdamse periode kenmerkt zich door eigenheid en onberekenbaarheid. Hij speelde een bedenklijke rol in de zgn. Vroedmeesterkwes-tie en zijn functioneren als praelector werd ernstig in twijfel getrokken vanwege zijn geringe aanwezigheid. Door zijn bezit in Berbice was hij veel op reis en verwaarloosde zijn taken. Hij verzuimde veel lessen en wanneer hij examens moest afnemen kwam hij vaak niet opdagen.

Lisse

Hulkenberg (Keukenhof, 1975) heeft weinig waardering voor de persoon Röell. Niet alleen in het Amsterdamse was hij onberekenbaar en eigengereid. In Lisse was er een ongewoon groot verloop van het personeel. Hij was gierig en inhalig. Daar waar hij een paar centen kon bezuinigen of van de belastingdienst afdwingen zou hij dat niet nalaten. Dat hij tóch een keer zijn meerdere moest erkennen bleek bij de verkoop van Keukenhof in 1768: de kopers betaalden hem f 18.000 en verkochten het direct weer door voor f 20.000.

Berbice

Willem Röell wordt o.a. bewindhebber der Westindische Compagnie. Deze organisatie is zo ongeveer de uitvin-

der van de 'driehoekshandel' tussen Afrika, Amerika en Europa geweest. De Compagnie en andere Nederlandse handelaren in West-Afrika vervoerden in totaal zo'n 550.000 zwarte slaven onder volstrekt onmenselijke omstandigheden naar plantages in Zuid- en Midden-Amerika. Die plantages produceerden suiker, katoen, tabak en koffie, die vervolgens in lege slavenschepen naar Europa worden getransporteerd.

Het systeem op de plantages was gebaseerd op macht en racisme, met het doel om zo veel mogelijk geld te verdienen. Dit getuigt weliswaar van volstreekte immoraliteit, maar van bewuste genocide was geen sprake. Ook Afrikaanse levens waren geld waard, gemiddeld ongeveer 340 guldens. Een 'oppertimmerneeger', werd bijvoorbeeld getaxeerd op 1.500 gulden. Een veldmeid was 325 gulden waard. Ouderen, kinderen en gehandicapten leverden vrijwel niets op.

Alle plantages van Berbice dragen mooie, typisch Nederlandse namen, vaak lijkend op namen van een buitenplaats in Nederland. Achter de romantische namen ging echter een harde werkelijkheid schuil. De slaven werden aan het werk gehouden door zweepslagen. De slaven werkten zes dagen in de week en vaak ook 's nachts. Alleen rond oud en nieuw kregen zij een paar dagen vrij. De hygiënische omstandigheden lieten te wensen over. Door het werken in stoffige loodsen en het drinken van vervuild water stierven veel mensen aan longziektes, bilharzia en dysenterie.

Als je deze gruwelijke slavernij geschiedenis leest, dan vraag je je af hoe een man als Professor Röell hier actief aan mee heeft kunnen werken. Bij het verkrijgen van zijn bul was het afleggen van de eed van Hippocrates nog geen verplichting, maar toch vraag je je af: hoe heeft het kunnen bestaan dat zo'n gerespecteerde en geletterde man zich op deze manier heeft kunnen verrijken. Maar hij stond daarin niet alleen. Slavernij was een algemeen geaccepteerd begrip. Slaven werden (wettelijk!) niet gezien als personen, maar als roerende goederen. Ze hadden dan ook geen enkel burgerrecht en mochten in principe zelf geen bezit hebben. Ook konden zij geen wettig

huwelijk sluiten. Vanaf 1828 werden slaven juridisch als mens erkend. Ze werden echter nog steeds aangemerkt als onmondigen, over wie de eigenaars ‘eene vaderlijke tucht’ dienden uit te oefenen. Slaven werden door hun meesters vooral beschouwd als inboedel. Alles in ogenschouw nemend was Röell geen affiche voor Keukenhof. In zijn Amsterdamse omgeving als vooraan-

staand medicus was hij onberekenbaar, in zijn Lisser periode gierig en ongemakkelijk en in zijn Berbice omgeving de eigenaar van een groot aantal slaven. Het zou een onderzoek waard zijn hoe hij zich gedragen heeft tijdens de Grote Slavenopstand in 1763.

Tekst Claudine Taudin Chabot en Herman Hollander

De hut van Oom Tom

Zoals hiervoor al beschreven had men op Keukenhof – zij het zijdelings – al te maken gekregen met het fenomeen ‘slavenhouderij’. Dat was in de tijd dat het landgoed in bezit was van de vermogende Amsterdamse hoogleraar in de anatomie, dr. Willem Röell.

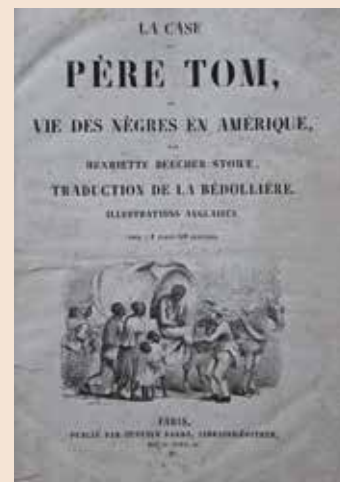
Er is weinig bekend over de manier waarop hij zijn slaven op de plantages in Berbice behandelde. Wat we wél weten is dat in Berbice in 1763 de eerste grote slavenopstand in Amerika uitbrak, waardoor de meeste plantages daar werden verwoest.¹ Niet lang daarna, in 1798, deed Röell Keukenhof van de hand.

Uit onderzoek van Gerard Jaspers, auteur van de Keukenhof Jaarboeken, weten we dat honderd jaar later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, de slavernij opnieuw ter sprake kwam. Dat blijkt uit het feit dat in de kasteelbibliotheek maar liefst vier exemplaren aanwezig zijn van Uncle Tom's Cabin. Deze roman van de Amerikaanse schrijfster Harriet Beecher Stowe is in feite één lange aanklacht tegen de vernederende behandeling van slaven.

In de bibliotheek van Keukenhof zijn zeer vroege uitgaven aanwezig. In ons bezit is een zeer vroege Engelse editie uit 1852, een Franse uit 1852-53 en twee Nederlandstalige edities uit 1874 en 1888. De eerste Nederlandse druk verscheen al in 1853. Drie van deze boeken behoorden toe aan Cornelia Johanna barones van Pallandt, de latere echtgenote van Jan Carel Elias graaf van Lynden ('Goeie Carel'). Het vierde boek was ooit eigendom van Aurelia Elizabeth gravin van Limburg Stirum (1875-1949), de echtgenote van Jan Maurits Dideric graaf van Lynden. Beide aankomende kasteelvrouwen – zij trouwden alletwee met een graaf van Lynden – droegen het boek blijkbaar een warm hart toe.

Samenvatting uit artikel van Gerard Jaspers

1) De Nederlandse taal heeft aan dit fatale gebeuren en aan het moordende klimaat van deze regio de uitdrukking overgehouden 'Naar de barrebiesjes (= Berbice) gaan', wat zoveel wil zeggen als 'ten gronde gaan'.

Van linksboven met de klok mee:
Het titelblad van de Londense druk uit 1852 met als houtgravure het gesprek tussen Eva en het onwetende negermeisje Topsy.

Het titelblad van de zeer zeldzame (unieke?) Franse uitgave uit 1852-53 met een kleine houtgravure die toont hoe de geboeide Tom in New Orleans uit een kar wordt gehaald.

Eliza (een slavin) vlucht met haar kind over de ijsschotsen in de Ohio-rivier naar Canada, de Britse kolonie waar sinds 1834 de slavernij was afgeschaft. Litho in de druk van 1874 tegenover pagina 59.

De gelithogradeerde titel van de 'uitgave voor jongelieden' door 'Tante Marie', Een kijkje in de hut van Oom Tom.